

Данило
ЯНЕВСЬКИЙ

*Павло
Скоропадський.
Портрет
на тлі епохи
Четверте видання*

Харків
«ФОЛІО»
2023

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Передмова загальна

Люди з рабською свідомістю можуть бути і бажать бути лише рабами. Справа лише за відповідною політичною формою.

Книга, яку ви щойно взяли до рук, відкриває серію аналітичних розслідувань, присвячених історичним персонам, які наразі займають чи не найвищі сходинки в нашому національному Пантеоні.

Їх біографії, погляди, вчинки досліджували і продовжують вивчати десятки науковців профільних академічних інститутів, кафедр вишів, пропагують та поширюють журналісти, блогери, кінематографісти та просто охочі.

Їх іменами називають вулиці. Присвячують великі та малі розділи в підручниках з історії України. Ставлять пам'ятники. Проводять наукові та просто практичні конференції. Видають перевидають та коментують без числа їх наукові, публіцистичні, белетристичні тексти, мемуари, листи та будь-які дотичні документи.

Так було не завжди. У часи, коли я навчався на історичному факультеті Чернівецького університету, згодом в аспірантурі Інституту історії АН УРСР будь-яка публічна згадка про будь-кого з них — письмова чи усна — могла потягнути за собою суворе покарання. Аж до кримінального. Та й згадувати їх нікому до голови не спадало: імена ці з історії Української Радянської Соціалістичної Республіки (так наша Батьківщина називалася до 24 серпня 1991 р.) були викреслені навічно. Так здавалося.

Але красуня та розумниця Кліо¹, попри всі свої очевидні чесноти, має й неочевидні. Серед них — своєрідне почуття гумору. У даному конкретному випадку вона пожартувала зі мною (або через мене) в серпні 1987 р. Мене, тоді молодшого наукового співробітника відділу історії Великої Жовтневої та ще й соціалістичної революції, викликав завідувач відділу, директор Інституту, член Центрального комітету Комуністичної партії України, академік АН України Юрій Юрійович Кондуфор.

«Центральний комітет поставив перед нами відповідальне завдання — дати рішучу відсіч нашим ідеологічним ворогам — рухівцям, які

¹ Одна з дев'яти грецьких муз, покровителька історії

роздмухують істерію навколо так званої Центральної ради та її керманчів», — приблизно так висловився Юрій Юрійович. І підморгнув. Я до сьогодні не знаю, прослуховувався його кабінет чи ні. І в які години.

Але проблема була не в тому. Вона полягала в тім, що в нашому науковому дискурсі (насправді — абсолютно пропагандистському та фальшивому та псевдонауковому) нічого про тих людей, ба більше — про інституції та організації, які вони очолювали, було відомо рівно нуль. Про що я директорові і сказав. Сказати правду, робити того було непотрібно: досвідчений більше ніж повністю Ю. Кондуфор знав це і без моїх скиглень. Але виконувати розпорядження партійного керівництва УРСР було потрібно, причому швидко та, бажано, з ентузіазмом.

Для «швидкості» мені видали неймовірної ваги документ — розпорядження, підписане першим (!) віце-президентом (!!) Академії наук (!!!) УРСР (!!!!). А також директором, секретарями партійної та профспілкової організацій нашого Інституту (!!!!!).

Озброєний таким чином, прибув до Центрального державного архіву вищих органів державної влади та управління УРСР. Пред'явив офіційне розпорядження — видати мені для ознайомлення документи, необхідні для написання довідки тому самому «вищому органів державної влади та управління». Негайно! В повному обсязі! Тут і зараз!

Відповідь була отримана так само негайно. Сьогодні її зміст відомий кожному українцеві. Вона, відповідь, прямо пов'язана з маршрутом відомого рузького корабля. Тогочасне формулювання звучало інакше, але смисл був той самий. Дивлячись на мене як на ідіота (в цьому була своя правда), керівниця закладу поставила просте питання: «Товаришу, який номер фонду, документи з якого Вам потрібні?»

Пояснюю: за тодішніми правилами, отримати документи для наукової роботи дослідник міг виключно назвавши номер фонду. Наприклад, 4634. Описи всіх фондів містилися в архівному путівникові (щось на кшталт Yellow Pages). Всіх, але не всіх! Ті, що були потрібні мені, в цьому путівнику позначені не були. А видати те, що не позначено, тобто не існує, неможливо!

І тут красна молодиця Клію посміхнулася вдруге: керівниця архіву відправила мене на інший поверх. Як з'ясувалося, там знаходився відділ, який опікувався таємним архівом, схованим в нетрях архіву «відкрито-го» для істориків.

Оббиті залізом двері. Стукаю. Заходжу. Вітаюся. Клію не посміхається — регоче! Начальниця цього, таємного архіву — моя сусідка по дачному кооперативу! Вона мило мене привітала, з'ясувала потребу і так само

мило повідомила: не має поняття про потрібні документи. Після чого відіслала по чай молодшу колегу, витягнула зі столу товстенну папку, розкрила на якийсь сторінці, повернула її на 180 градусів, встала із-за столу і почала уважно роздивлятися набридлий за десятки років одноманітний пейзаж за вікном.

Я тупо дивився на відкриту сторінку, обмірковуючи розміри та обсяги всіх кар земних та небесних, які чекали на мене по безславному поверненню до кабінету директора...

О, славна Клію! До кінця днів буду співати тобі «осанну»! На повернутій до мене сторінці були номери фондів та їх зміст. Типу: «Документи петлюрівської Директорії». Або: «Протоколи засідань буржуазно-націоналістичної Центральної Ради».

Так відкрилася скринька. Не Пандори. Вікно в інший, абсолютно незнаний світ. Процес пішов. Їздив до архіву 3 дні на тиждень. Ще 2 доводилося витратити на обов'язкові відвідини Інституту. Сидів при столі з 9.00 до 17.00. І — списував, списував, списував. Списані аркуші ховав під сподом, виносив з архіву, передруковував на російськомовній машинці «Ятрань» (літери «і» та «є» на ній, ясна річ, були відсутні). Проносив до архіву, звиряв з оригіналом і розносив по родичах. З конспіративних міркувань: вчиняти такі дії з архівними документами означало наразитися на неприємності невідомого характеру та об'єму.

Коротко кажучи, за пару років я переписав рукою (про ксерокси і сканери тоді і гадки не було) та передрукував всі протоколи засідань Центральної ради, її Виконкому, Генерального секретаріату, Ради Народних Міністрів Української Держави/Гетьманату П. Скоропадського, Директорії УНР, їх конституційних комісій. А серед них ще і матеріали геральдичної комісії УЦР, яка вирішувала питання про державні символи Української Народної Республіки. Останнє дуже придалося в січні 1992 р. під час засідань Геральдичної комісії Верховної ради України, на якій ми з колегами вирішували долю національних Гербу, Прапора та Гімну.

Коротко кажучи, 1992 р. в «Абрисі», одному з перших недержавних видавництв вже незалежної України, вийшла книжка «Конституційні акти України. 1917—1920. Невідомі конституції України». Розділи там були такі: «Минуле, яке від нас приховали», «Майбутнє, якого нас позбавили» (його написав мій друг, юрист Віталій Крюков), а також тексти конституцій доби УНР, УД, другої УНР, Західно-Української Народної Республіки, УРСР та ще й «нереалізовані проекти». Всього 27 документів.

Маю нахабство стверджувати: ця книга поклала край міфологічній історії України в її радянській, комуністичній інтерпретації. Це з одного

боку. З другого, запустила загальнонаціональний процес вивчення тої, здавалося би навічно похованій в архівних нетрях, України.

Наступні 25 років продовжував збирати папірці: Клію про мене не забула! Надихала. Підтримувала. Відкривала двері: бібліотеки Конгресу США, Публічної бібліотеки, Наукового товариства Тараса Шевченка та Української Вільної Академії наук Нью-Йорку та Філадельфії, бібліотеки Українського Національного Музею в Чикаго та Українського музею-архіву в Клівленді. Практичний результат: «Політичні системи України 1970—1920 рр. Спроби творення і причини поразки». 767 сторінок, 45 конституцій, проєктів та правостановлюючих документів, перелік персон, які увіходили до складу керівних органів цих державних та продержавних утворень.

Серед цих імен — Михайло Грушевський, Павло Скоропадський, Симон Петлюра. Саме їх «портрети на фоні епохи» писалися впродовж «нульових двохтисячних».

Наприкінці першого десятиліття нового століття відчув, зрозумів, прийняв: галерея буде неповною, якщо не додати до неї портрети нових героїв нової епохи: Степана Бандери, Романа Шухевича та їх попередників — Євгена Коновальця та Андрія Мельника. Останні двоє буквально зв'язують дві історичні епохи — Першої та Другої світових воєн.

І завершують їх.

P.S. Ледь не забув: відділ історії Великої Жовтневої соціалістичної революції та громадянської війни одномоментно перевзули. Тепер це відділ історії Української революції (1917—1921 рр.).

І перше, і друге — історична неправда.

Данило Яневський

Передмова

Історія Української Держави 1918 р. — один з найбільш захарачених розділів нашої новітньої національної історії. Цей розділ самовіддано топили в багні та лайні впродовж всіх десятиліть існування комуністичної Радянської України. Цю безславну традицію підхопила і абсолютна більшість сучасних істориків та пропагандистів.

Причина більш ніж очевидна: практично вся інфраструктура національної української держави була спроектована, сформована та «запущена» під час 8-ми місячного існування цієї української державної формації. Визнати це, значить визнати заслуги антикомуністичного, буржуазного, консервативного (в хорошому сенсі цих термінів) режиму Гетьманату. Визнати це, значить визнати безсенсовою і, в кінцевому рахунку злочинною, діяльність ультра-соціалістичних та терористичного комуністичного українських національних режимів у політичних формах УНР та УРСР. До слова, сучасна Україна є правонаступником їх обох.

Засаднича її відмінність полягала в тому, що вона була і є сьогодні єдиною українською національною правовою державою, в якій спочатку була проголошена Конституція. А вже потім, на її фундаменті розбудувались органи державної влади та управління Української Держави на чолі з Гетьманом **Всієї** України. Тобто зверхником обох її частин, окупованих у XVIII ст. Австро-Угорською та Російською імперіями.

Українська Держава базувалася не на ідеологічних (наприклад, розповсюджених тоді ультра-соціалістичних приписах), а на правових приписах і підвалинах. Це означало, в першу чергу, відновлення законності, правопорядку, інституту приватної власності та державних інституцій, покликаних ці підвалини відновити, укріпити, захищати та розвивати.

Впродовж 8-ми місяців існування буржуазного, до певної міри авторитарного (сьогодні його назвали би право-консервативним) політичного режиму було створено діючу інфраструктуру національного розвитку українського народу. Скажу більше: жоден з усіх наступних українських

політичних режимів не зробив для розвитку національної культури більше, ніж уряд Скоропадського.

Якщо зовсім точно – під керівництвом провідного діяча Української Держави, голови Ради міністрів, міністра освіти, міністра закордонних справ, голови Державного Сенату, згодом другого президента Академії наук Миколи Прокоповича Василенка.

Практично були створені і запрацювали:

- національні органи державної влади та управління, судової системи, збройних сил, які комплектувалися не за рахунок безграмотних політичних висуванців, а за рахунок професіоналів своєї справи,
- поступове переведення їх на українську мову,
- створення «нуля» національної Академії наук, Національної бібліотеки (тепер носить ім'я академіка В. Вернадського),
- два українські університети та 150 гімназій,
- системи підготовки та захисту наукових дисертацій українською,
- сприяння розвитку культурних інституцій, зокрема фінансування їх за рахунок державного бюджету,
- друк кількох мільйонів примірників підручників українською,
- створення Національного архіву, Національної галереї мистецтв, Національного історичного музею, Національної бібліотеки, Українського театру драми та опери, Української державної капели, Державного симфонічного оркестру.

Усе це та інше творилося в умовах тотальної економічної розрухи та правового безладу, багатократно посилених безумними ультра-соціалістичними експериментами попереднього політичного режиму Української Народної Республіки. Вожді останньої примудрилися, крім всього іншого, не тільки довести до скону ледь дихаючу економіку, запустити кривавий процес «чорного переділу» земельної та іншої власності, але і підписати зрадницьку мирову угоду з Німеччиною, Австро-Угорщиною та їх союзниками по ворожій коаліції. Підписали цю сепаратну угоду декілька приватних осіб від імені держави, яка формально була проголошена **після** того, як вони поставили свої підписи під Брестською угодою.

Взагалі-то дії такого стибу як тоді, так і сьогодні кваліфікуються не інакше як державна зрада. Не слід забувати: у жовтні 1917 р. впливова регіональна українська громадська організація Українська Центральна Рада відмовилася підтримати законний демократичний Тимчасовий уряд під час більшовицького державного перевороту.

Більше того: 17 (30) листопада 1917 р. один з провідних членів ГО УЦР та генеральний секретар (міністр) праці Генерального секретаріату (уряду)», лівий соціал-демократ Микола Порш у розмові по прямому проводу з «уповноваженим» більшовицької «Ради Народних Комісарів» Йосипом Сталіним просто і без затій запропонував політичний союз.

Відсутність надійних власних збройних сил (їх організацією мали би опікуватись генеральні секретарі (міністри) військових справ С. Петлюра та той самий Порш), пряма агресія російських більшовиків не залишила українським націонал-соціалістам вибору. У лютому 1918 р. вони пішли на підписання зрадницької мирової угоди з Німеччиною, Австро-Угорщиною та їх союзниками.

Підписавши зрадницьку угоду в Бресті, ГО УЦР та її вожді, «зголоднілість» яких «до державності аж заскочувалась від нетерплячки» (копірайт — один з націонал-соціалістичних вождів В. Винниченко), не тільки одномоментно перейшли з табору переможців у Першій світовій війні до табору переможених. Але і виступили ініціаторами окупації цієї частини українських земель німецькими та австро-угорськими військами. З усіма наступними політичними наслідками.

Це все, але не тільки, успадкував новий український політичний режим. «Не все» означає нечувані та небачені з часів Хмельниччини втрати цивільного населення: грабункам, позасудовим вбивствам, гвалтуванням, знищенню цивільної інфраструктури як руками кримінальних злодіїв, так і організованих більшовицьких червоних банд, не було ані кінця, ані краю.

У цих умовах і стався державний переворот 29 квітня, підтриманий зброєю силою окупаційних військ. Але не тільки їх. За Павлом Скоропадським стояли дві організовані сили. Перша — Всеукраїнський союз земельних власників, який об'єднував великих, середніх та дрібних земельних власників та хліборобів (аграріїв в сьгоднішніх термінах). Друга — Всеукраїнський з'їзд вільного козацтва (як сказали би сьогодні — сили територіальної оборони) чисельністю до 60 000 осіб.

Особиста харизма генерал-лейтенанта, героя російсько-японської та Першої світової війни, корпусного командира, ініціатора українізації цього корпусу, нащадка старшинського козачого роду, наявність такої-сякої професійної команди відкривали можливості стабілізувати соціально-економічну, політичну ситуацію в країні.

Саме це, власне, і сталося: до українських міст почало повертатися таке-сяке «нормальне» життя. У вересні Гетьман П. Скоропадський здій-

снів свій перший (як згодом виявилось останній) закордонний державний візит. У Берліні він, професійний військовий, побачив явні ознаки невідвортної поразки Німеччини та її союзників, проти яких він воював чотири роки поспіль.

В умовах агресивної, безвідповідальної критики з табору радикальних соціалістів, об'єднаних в Українському національному союзі, Гетьман та його зовнішньополітична команда примудрилися реалізувати фантастичний за задумом проєкт переходу з табору переможених до табору переможців.

У перші дні листопада було укладено угоду про стратегічне співробітництво між Українською Державою та Всевеликим Військом Донським. Керівника цього державного утворення Петра Краснова, бойового соратника Скоропадського, переможці Першої світової визнавали за легітимного керівника небільшовицької Росії. Це по-перше.

По-друге, союз двох регіональних держав відкривав можливість відновлення правової демократичної всеросійської держави з рівноправною (якщо не провідною) роллю Української держави.

Нарешті, третя, евентуально вірогідна більше, ніж повністю можливість: створення широкої антибільшовицької коаліції за участю Грузії, Білорусі, сибірських протодержавних утворень, Кубанню, Кримом, Добровольчої армії.

Але того не сталося.

Чому?

Саме про це текст, який Ви тримаєте в руках.

Данило Яневський

Частина I

Вступна заувага

Прочитавши першу частину «Таємниця Михайла Грушевського», ми з вами з'ясували, що насправді було реальним змістом так званих «національно-визвольних змагань» та «Українська революція» 1917—1918 рр. Яких у поточній реальності 1917—1918 рр. не було і бути не могло.

Відтепер ви знаєте відповіді на такі «прості питання»:

- якою була так звана «Україна» перед першою російською та австрійською окупацією 1772 р.?
- скільки «українських народів» існувало в 1917 р.?
- якою зробили «Україну» під час російської окупації?
- якою зробили «Україну» під час австрійської окупації?
- з яким доробком — політичним та інтелектуальним — зустріли лютий 1917 р. національні політики?

Відтепер вам відомі:

- причини, які прирекли на загибель Російській імперії та Республіку;
- що приховують терміни «Українська революція» та «Національно-визвольні змагання», які замінили так само антинауковий термін «Велика Жовтнева соціалістична революція»;
- обставини, які детермінують фальсифікації «офіційної» історичної «науки» офіційної історичної науки;
- реальні політичні впливи російських та українських «вільних м'ячів», зокрема двох антагоністів — Михайла Грушевського та Олександра Керенського;
- факти антидержавницької діяльності агентів іноземного впливу і державних зрадників, зокрема Володимира Винниченка та його «війни» проти Грушевського та її вплив (але не тільки її) на трансформаційні процеси в Російській державі в 1917 р.;
- доктринальні погляди провідних діячів Української Центральної Ради та особисто її голови в царині державного переустрою Росії;
- обставини народження Української Центральної Ради, джерела її фінансування, війни її керівництва з Тимчасовим урядом, які були

стуттєвим фактором кривавої громадянської війни на території південно-західних губерній Російської держави.

Відтепер для вас зрозуміло, що ніякої «України» до серпня 1917 р. у політико-правовому сенсі не існувало, і сам цей термін у цьому та адміністративному сенсі можна вживати виключно від серпня 1917 р.

Відтепер для вас також зрозуміло, що III Універсал УЦР нею ніколи не розглядався і не ухвалювався і об'єктивно був не чим іншим, як оголошенням громадянської війни, а наступний, IV Універсал став останнім кроком до могили УЦР.

З цього часу ви обізнані і з технологіями захоплення проводом УЦР влади на території дев'яти губерній так званого «південно-західного краю» Росії, здійснення ними найтяжчого злочину — державної зради, що виявилось у факті підписання сепаратної мирної угоди з країнами Почвірного союзу в Бресті та подальшій окупації частини Російської держави військами Австро-Угорської та Німецької імперій.

Узагальнення здобутків сучасних українських істориків дозволило постулювати такі аксіоматичні положення:

1. Сучасна держава Україна являє собою конгломерат нетотожних за обставинами походження та розвитку земель, об'єднаних в одній державі терористичними та/або адміністративними методами.

2. Яких-небудь суттєвих історичних, ментальних, правових, культурних, ідеологічних, економічних, психологічних або будь-яких інших причин, які уможливили б її продуктивний розвиток на власній основі, не існує.

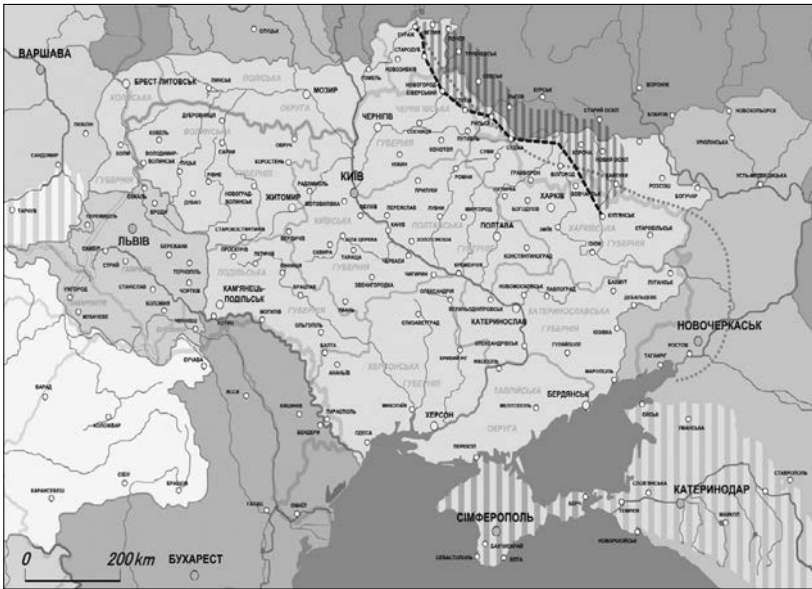
3. Будь-яка централістична модель побудови політичної системи України прирікає державу, країну, державні інститути, соціум, громадян на перманентні конфлікти, стагнацію та занепад.

4. Єдиною продуктивною формою державного устрою «України-Руси» може бути об'єднання самоуправних громад з делегацією деякої частини повноважень конституційно суворо обмеженої кількості центральних органів влади.

Тепер можемо перейти до основної теми цієї частини цього збірника.

Українська Держава/ Гетьманат: сучасний стан розуміння проблеми

На перший погляд особливості становлення та функціонування Української Держави (далі — УД) на чолі з генерал-лейтенантом, Гетьманом всієї України Павлом Скоропадським є темою, вивченою вітчизняними суспільствознавцями найбільш ґрунтовно, всебічно та об'єктивно.

Українська держава в травні—листопаді 1918 р. Суспільне надбання

І це — попри майже столітні вперті зусилля публіцистів та істориків націонал-соціалістичної і комуністичної орієнтації сфальсифікувати добре і давно відомі факти та обставини.

При цьому жоден з національних істориків — поза його політичними уподобаннями — не міг утриматися від спокуси сформулювати свій варіант відповіді на питання:

- якою бачив цю українську державу її засновник?
- якими були політична форма та зміст цієї держави?

Відповідей було сформульовано безліч, але усім їм, на переконання автора спеціального і, що рідкість, компетентного дослідження, «*бракує об'єктивності у висвітленні основних подій та процесів часів Української Держави. Вони несуть відбиток особистих симпатій чи антипатій авторів до гетьманського режиму*»¹.

¹ Грибоедов С. В. Українська Держава гетьмана П. Скоропадського: іст. дослідж.: дис. канд. іст. наук / Київ нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2001. — 19 с. — С. 16.

Прапор Української Держави.
Суспільне надбання

Між тим, знаходимо і виверені, адекватні, науково обґрунтовані оцінки. Наприклад, такі.

Герб Української Держави.
Суспільне надбання

Гетьман Української Держави
П. Скоропадський (1873—1945 рр.).
Суспільне надбання

Перша. *«Основа державного суверенітету у П. Скоропадського — територія, тому його розуміння суверенітету можна визначити як територіальний суверенітет... Ідея державного суверенітету у П. Скоропадського логічно поєднана з ідеєю соборності України».*

Друга. *«П. Скоропадський був одним з перших діячів України, які втілювали в життя ідею про український народ як поняття політичне, а не тільки етнографічне, національне».*

Третя. *«За П. Скоропадським, держава може стати об'єднуючим началом для численних націй і народностей, які проживали в Україні».*

Четверта. *«Українська Держава повністю реалізувала суверенні права: створювала власні органи влади, здійснювала законотворчу діяльність і судочинство, підтримувала порядок на своїй території та проводила зовнішні зносини».*

П'ята. *«Визначальний вплив органів, які представляють волю народу, та право, що завжди мало пріоритет перед волею, навіть перед волею суверена, не дали змоги розвинутися абсолютистській державній владі до потворних форм».*

Шоста. *«Ідейно Українська Держава 1918 р. відповідала за формою авторитарній державі з посиленими охоронними функціями і невтручанням у приватно-правові відносини. Авторитаризм П. Скоропадського досить адекватно відповідає сучасному розумінню авторитаризму, який вважають таким, що істотно обмежує права людини, але не знищує їх».*

Сьома. *«Не підлягає сумніву, що П. Скоропадський бачив Україну суверенною державою, яка б володіла єдністю та неподільністю влади, самостійністю, верховенством та незалежністю, повнотою суверенних прав».*

Восьма. *«Характер правового поля, задекларовані наміри гетьманського уряду та практики їх реалізації свідчили про те, що кінцевою метою державного будівництва було формування громадянсько-правового суспільства, в якому пріоритетними були б закон і захищене право власності... Реалізуючи ідею суверенітету гетьмана (інституційного суверенітету), П. Скоропадський обумовив обмеження влади правом» (виділено нами. — Д. Я.).*

Дев'ята. *«У той же час П. Скоропадський вважав пріоритетними інтеси держави, а не права і свободи громадян, що не завадило детально виписати і задекларувати основні права громадян у конституційних за своїм характером законах про тимчасовий державний устрій України».*

Десята. Гетьман вважав за необхідне *«правове регулювання законотворчості»*, намагався визначити правовий статус особи, був свідомим того, що за своїм значенням та роллю закон не може слугувати засобом боротьби поміж різними політичними силами¹.

Попри це, в науковому середовищі все ще існує свій Берлінський мур. Будувати його почали в 20-х роках минулого століття.

Представники першої групи «будівельників» цього муру УД різко критикують, дорікають гетьманові за те, що він, мовляв, обслуговував інтеси «російсько-польсько-жидівської буржуазії»². Інші пункти їх звинувачень звучать так: УД — це *«типова одноособова самозвана диктатура, яка виникла шляхом державного перевороту»*, який *«з погляду конституційного права був уповні безправний. Гетьман... ніколи не старався хоча б «ex post» і хоча б позірно легалізувати свій переворот додатковою згодою українського народу, суверенність якого щодо встановлення тривалого державно-конституційного ладу України він формально визнав у своїх основних державних актах»*³. Інший противник Гетьманату стверджував: *«... під владою Скоропадського український нарід пережив суспільну реакцію і національне поневолення, прикрите назвою «Українська Держава»*⁴. Нарешті, учасники антигетьманського табору безапеляційно, але і без

¹ Хитра́ А. Я. Державно-правові погляди Павла Скоропадського: дис. канд. юрид. наук / Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2003. — С. 9, 10, 12—13.

² Гнатюк С. Л. Внутрішня політика Гетьманату П. Скоропадського (1918 р.): українська історіографія проблеми: дис. канд. іст. наук / Київ нац. лінгв. ун-т. — К., 2002. — 20 с. — С. 1, 9—10.

³ Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. — Т. 1. — С. 14—15.

⁴ Феденко П. Влада Павла Скоропадського (п'ятдесяті роковини перевороту в Україні). — Лондон; Мюнхен, 1968. — С. 24.

жодного аргументу стверджують: від 30 квітня до 13 листопада *«існував тільки новий державний режим у межах наявного устрою УНР»*, який змінив сутність лише впродовж останнього місяця свого існування, тобто від 14 листопада до 14 грудня 1918 р.¹

Представники другої — якщо не апологізують, то, принаймні, відгукуються про УД і її керманича надзвичайно схвально. Вони переконують: режим Гетьманату висловлював інтереси *«його найголовніших та найконструктивніших верств»* — заможного селянства, поміщицтва, промислової, фінансової та інтелектуальної еліт. Режим УД розглядається *«як апогей опозиційного Центральній Раді широкого селянського руху за встановлення „ладу” і „твердої руки”*». Вони також цілком слушно констатують: *«...ідея встановлення „твердої влади” знайшла значну підтримку у суспільстві, квітневий переворот був суто українською ініціативою, але німецьке командування уважно спостерігало за процесом зміни влади і контролювало його»*.

Так, активний діяч УЦР і УД, Дмитро Дорошенко, наголошував: імена Скоропадського й Василенка — *«вже самі собою свідчать, що ідеться не про «кінець української державності», а зонайбільше — про зміну її форми»*².

Сам гетьман, у свою чергу, нібито виходив з того, *«що українська самостійна і незалежна держава зможе на довший час устоятися з причини браку творчих сил і малої національної свідомості широких народних мас, — знайомимося ще з однією думкою, — і тому не хотів зв'язуватися з українським визвольним рухом»*. Крім того, Скоропадський *«...вважав весь час свого гетьманування, що український нарід — це темна маса, негідна ніяких політичних прав»*, отож з історичної точки зору його *«поява на політичній арені для України була запізнена»*³. Якщо сказати відверто, то Павло Петрович не дуже і помилявся — вся історія нашого народу у ХХ столітті то підтверджує.

Попри те, що обидві групи історію Української Держави описали якщо не схопливо, то погодинно, — цілісного, несуперечливого, ясного уявлення про феномен цього державного утворення виробити так і не пощастило.

Це були змушені констатувати учасники Всеукраїнської наукової конференції «Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контро-

¹ Костів К. Конституційні акти в 1917—1921 рр. — Торонто, 1971. — С. 121.

² Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле. — С. 245.

³ Шкільник М. Україна в боротьбі за державність відновленої української держави 1917—1919 років і їхня політична державна якість. — Торонто, 1964. — 186 с. — С. 184, 185, 333.

версії», приуроченої до 90-х роковин від дня гетьманського перевороту¹. Піонер сучасної невідцензурної історії УД Володимир Устименко: «Українська гетьманська держава 1918 року — історичне явище, яке й досі є предметом жвавих наукових дискусій. Серед форм новітньої української державності 1917—1920 років вона складніше за все піддається інтерпретації та однозначній оцінці. ...Феномен Української Держави надав процесам національного державотворення початку ХХ століття нового змісту, позбавивши їх революційно-соціалістичної одномірності і збагативши досвідом державного будівництва, опертого на традиційні цінності, культурно-історичну спадкоємність, примат еволюційності, поміркованості та правопорядку. Цей період справив суттєвий вплив на подальший розвиток суспільної думки і політичної культури українців... Найголовніше, мабуть, — підкреслює науковець, — усі громадяни України, незалежно від національності, визнавались рівноправними перед законами Української Держави»².

Цей висновок цілком узгоджується з висновком компетентного Федора Турченка: «...незважаючи на те, що джерельна база досліджень розширюється, суттєвого нарощування знань не відбувається. Нові факти вкладаються у старі схеми, кожна з яких однаковою мірою заслуговує бути прийнятою чи відкинutoю дослідницьким загалом. Це означає, що у дослідженні проблеми Української Держави 1918 року позначилася певна криза»³.

Обумовлена ця криза не в останню чергу тим, що «сучасна, або новітня, історіографія образу Гетьманату виросла головним чином із... трьох течій — унерівської, прогетьманської та більшовицької», причому «...у сучасній українській історичній літературі образ гетьманату П. Скоропадського все ще подається в дуалістичному ключі, тобто на засадах успадкованої історіографічної традиції, сповненої класового антагонізму і протистояння політичних платформ, або на шляхах еkleктики. Спроби національної ідентифікації також носять доволі розмитий образ «ні української, ні російської» чи «малоросійської» державності».

Досвідчений дослідник Ярослав Калакура вважає: головним надбанням сучасної «української історіографії Гетьманату можна зарахувати те, що

¹ Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії. — Всеукр. наук. конф. 19—20 травня 2008 р. — К.: вид-во ім. Олени Теліги, 2008. — 320 с. (Далі — Гетьманат Павла Скоропадського...).

² Устименко В. М. Етнополітичні процеси в Українській Державі 1918 року // Гетьманат Павла Скоропадського... — С. 267.

³ Турченко Ф. Г. Сутність гетьманського режиму в контексті взаємин П. Скоропадського і його політичних опонентів // Гетьманат Павла Скоропадського... — С. 157.

його розгляд і аналіз більшість істориків вмонтовують у канву Української революції 1917—1920 рр. як цілісного державотворчого процесу»¹.

Представник однієї з перерахованих течій — не менш авторитетний Руслан Пиріг формулює таку дефініцію УД: «... це була українсько-російська державність. Українська — за назвою і формою, окремими аспектами внутрішньої політики, насамперед у культурно-освітній сфері. І російська — за широкими проявами імперської спадщини, яка динамічно регенерувалася в правничій практиці, засобах масової інформації, релігійному житті, використанні кадрового потенціалу, толерантному ставленні до політично різнобарвної, але антиукраїнськи налаштованої російської еміграції». Критикуючи гетьманський режим за «очевидну недостатню «українськість»», науковець характеризує правління Скоропадського як «авторитарно-бюрократичний режим з близькими до диктаторських повноваженнями глави держави, відсутністю представницького органу, поєднанням в уряді виконавчих і законодавчих функцій, суттєвим обмеженням демократичних свобод, деформованою політичною системою, вузькою соціальною базою і тимчасовим характером правління», функціонування якого «суттєво обмежувалося фактором присутності мілітарної сили чужих країн», поразка яких у Першій світовій «згубно позначилася на долі останнього українського Гетьманату»².

Юрій Терещенко, один з найбільш авторитетних ветеранів-дослідників, у свою чергу, вважає: «Проголошення Гетьманату... означало ліквідацію спроб ліберально-демократичної і соціалістичної течій українського руху усунути від процесу державотворення українські консервативні верстви і монополювати владу в Україні. Воно було цілком закономірною реакцією українського суспільства на політику розпалювання міжкласової ворожнечі і протиборства, яку провадили соціалістичні лідери Центральної Ради. Намагання останніх будь-що втілити в життя свою класову доктрину, хоч би і всупереч загальнонаціональним інтересам, призвело до глибокої кризи усього державного організму України, і виходом з неї могло бути лише переведення українського суспільства на нові рейки — послідовного утвердження класового співробітництва і соціального партнерства, національної консолідації, закріплення самостійності Української Держави»³.

¹ Калакура Я. С. Образ Гетьманату в новітній історіографії // Гетьманат Павла Скоропадського... — С. 70—71, 73, 76 та ін.

² Пиріг Р. Я. Гетьманат Павла Скоропадського: сутність і форма державності // Гетьманат Павла Скоропадського... — С. 8—11 та ін.

³ Терещенко Ю. І. Гетьманат Павла Скоропадського як прояв консервативної революції // Гетьманат Павла Скоропадського... — С. 22.

Зміст

Передмова загальна	3
Передмова	7

Павло Скоропадський. Портрет на тлі епохи

Частина I	13
Частина II	77
Частина III	91
Частина IV	110
Частина V	123
Частина VI	147
Частина VII	169
Частина VIII	178
Частина IX	192
Частина X	197
Частина XI	214
Замість епітафії	239